

3.

A szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek a társalgásban és a monologális szövegekben¹

CSÚRY ISTVÁN

1. Három kérdés a szövegösszefüggés eszközeivel kapcsolatban: kihívások a szemiotikai textológia előtt

Az ebben a tanulmányban vizsgálandó kérdések intenzíven művelt kutatási területekhez tartoznak, melyekre azonban kevésbé terjed ki a szemiotikai textológiai megközelítés. Ezek:

- a konnektorként, diskurzusjelölőként, keretjelölőként is emlegetett elemi diskurzus-összetevők különböző típusai,
- a dialógus vagy a társalgás, valamint
- a kvantitatív szövegtani kutatás.

Az első részben elméleti oldalról járjuk körül az alább kiindulásként megfogalmazandó kérdéseket, a másodikban egy példa elemzésével mutatjuk be a dialógusbeli koherencia-relációk jelölésének és értelmezésének egy sajátos problémáját, végül pedig levonjuk azokat a tanulságokat, melyek mindebből a szemiotikai szövegtani kutatásra nézve következnek.

Szövegösszefüggést jelölő/jelző elemen itt a kifejezetten a szöveg kohezív viszonyainak jelölése és koherencia-relációinak jelzése céljából alkalmazott szavakat és kifejezéseket értjük. Meghatározásuk, osztályozásuk és a szemiotikai textológia (a továbbiakban: SzT) keretében való kezelésük kérdéseinek tárgyában Csúry (2011) és Furkó (2011) tanulmányaihoz, illetve az azokban hivatkozott szakirodalomhoz utaljuk az olvasót. Közelebbről a konnektorok és a szöveg lineáris tömbösödését jelölő elemek kategóriáiról lesz szó. Megengedhetőnek tartjuk a diskurzusjelölő terminus használatát is ebben a kontextusban, amennyiben tág, pontosan nem definiált, az előbbiekre is vonatkoztatható megjelölésként értelmezzük. Példával illusztrálva: (1)-ben lineáris tömbösödését jelölő elem *Az idén és Tavaly*, melyek az idő dimenziója szerint határoznak meg két szövegegységet. A *viszont* konnektornak ilyesfajta artikuláló szerepe nincs, ezzel szemben olyan értelmi kap-

¹ A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

csolatot jelez a két egység között, mely alapján a szöveg értelmezője valami ilyesféle konklúzióra jut: 'az eső nem föltétlenül hasznos a mezőgazdaságnak'.

(1) *(Az idén az aszály miatt igen gyenge lesz a termés. Kukoricából például jó, ha a szokásos mennyiség felét sikerül betakarítani. Tavaly VISZONT a nyári esőzések tettek legalább ekkora kárt számos kultúrában.*

A kérdéses elemek jelzett két típusa közös tulajdonságok mellett lényegesen eltérő sajátosságokkal bír, melyekre röviden utalnunk kell, hogy megértsük a tanulmányban fölvetett kérdések motiváltságát. Közös tulajdonság a szöveg *significans*ának tagolásában játszott szerep azon szemantikai viszonyoknak megfelelően, melyeknek a szöveg kifejezéséül szolgál, és ilyen a határozószók, állandósult határozószói szókapcsolatok, illetve (mondat)határozói szerepű mondatrészek nagy aránya ebben a szövegtani funkcióban. Mindkét kategória szövegbeli funkció, nem pedig lexikai osztály, hiszen különböző nyelvtani minőségű egységek — kötőszók, határozószók, egyéb szófajok, állandósult, változatos nyelvtani szerkezetű kifejezések töltik be kontextushoz kötötten ezeket a szerepeket, miközben sokuknak más — azaz nem szövegstrukturáló — használata is lehetséges. Nem mond ennek ellent az a tény sem, hogy gyakoriak az e funkciók betöltésére specializálódott lexikai egységek. (1)-ben például az *idén* és *tavaly* határozószók a mondat eleji pozíciójuk révén viselnek szövegszervező funkciót, más szintaktikai helyzetben egyszerű időhatározók csupán. A *viszont* — legalábbis e lexikai értékében — a konnektorszerep betöltésére specializálódott szónak tűnik.

Eltérő sajátosság, hogy míg a lineáris tömbösödést jelölő/konstituáló szövegelemként használt kifejezések kohézióteremtők, és a használatukhoz kötődő komputációs instrukciók mellett saját fogalmi jelentést is hordoznak, addig a konnektorként használatosaknak csak procedurális jelentése van, mely révén a szöveg jelentésegységei közötti viszonyok koherens értelmezésében irányítják a befogadót. A lineáris tömbösödést biztosító szövegelemek funkciója előre mutató/ható, mert a referens (vagy inkább a *relatum-imago*) reprezentációját úgy tagolják, hogy inkrementális módon, azaz a szövegalkotás és értelmezés lineáris rendjének megfelelően kijelölik az általuk bevezetett — tőlük jobbra álló, időben őket követő — verbális tömbök helyét és/vagy szerepét a szövegstruktúra fölöttük álló szintjein belül. Másként úgy is fogalmazhatunk, hogy a szövegben közvetített információk osztályozására szolgálnak. Az ilyen szerepű kifejezéseket keretadó adverbiálisoknak (*adverbiaux cadratifs, framing adverbials*) is nevezik, az általuk megnyitott, illetve behatárolt szövegegységeket pedig (diskurzus)kereteknek (*cadres du discours, discourse frames*).² A konnektorok ezzel szemben anaforikus természetűek, azaz működésük hátra mutató/ható, mert valamely tőlük balra álló, időben őket megelőző verbális tömbhöz tartozó, abból

² Lásd mindenekelőtt Charolles (1997) munkáját; bővebben alant.

következtethető jelentéskomponensre utalva annak interpretációját teszik koherenssé az általuk bevezetett szövegrésznek megfelelően. (Nem egy konnektor anaforikus névmási elemet is tartalmaz.) A kétfajta viszonyjelölő elem összekötötte szövegegységek egymással összetett kapcsolatrendszerbe kerülhetnek, rekurzív módon egymásba ágyazódhatnak.

Mindezek megfontolása alapján a következő megállapításokat tehetjük:

- A szóban forgó elemek a szöveg komplex struktúráinak létrejöttében fontos szerepet játszanak, ezért ha a SZT számot akar adni a szövegszerűség tényezőiről, kitüntetett figyelmet kell nekik szentelnie.
- Mindkét szövegelem-típus működése a szövegprodukción és a szövegpercepcióban fölvet olyan — például a memóriával kapcsolatos — kérdéseket, melyek a szöveg globális sajátosságait: monológ- vagy dialógus-jellegét, írott vagy szóbeli közegét, megvalósulását lényeges kutatási szemponttá teszik.

A SZT sem a dialógus vagy a társalgás szövegproduktumainak, sem pedig az előszó közegében létrejövő kommunikátumoknak a szöveggént, szövegtani kutatási tárgyként való tekintetbe vételét nem zárja ki, azonban az *Officina Textologica*-projektben (OT) a — nem irodalmi szöveg részeként előforduló — dialógus és a beszélt nyelvi diskurzus csupán a hasonló nevű periodika 12. kötetétől van jelen. A főntebb meghatározott szövegelem-típusokat pedig egészen a 16. számig csak egy kutató tette vizsgálódásai tárgyává. Magyarul: a jelen tanulmány az OT-projekt eddigi működése során marginálisként kezelt kérdésekre igyekszik a figyelmet ráirányítani, amikor a következő kérdések megválaszolásához gyűjt adalékokat:

- A szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek azonosak-e, és egyformán viselkednek-e a monologális és a dialogális, az írott és az élőbeszédbeli, a monomodális és multimodális szövegekben?
- Lehet-e (az OT-ban közölt tanulmányok jó részét, de a hazai szövegtani kutatást nagy általánosságban is jellemző gyakorlatot követve) írott szövegek kvalitatív vizsgálata eredményeinek extrapolációjával általános érvényű szövegtani megállapításokat tenni?

A második kérdés valójában két elemibb kérdés ötvözete:

- Beérhetjük-e az írott közlés céljaira készült szövegművek elemzésével?
- Elégséges-e néhány szöveghely, példaszöveg kvalitatív vizsgálata általános szövegtani tételek megalapozásához, vagy statisztikailag is releváns adatmennyiség összegyűjtésére és elemzésére, osztályozására van szükség?

Úgy vélhetjük, hogy a második kérdés első elemibb kérdésére adható válasz az első kérdésre adott válaszból következik, hiszen ha egyformán viselkedő azonos elemeket találunk kommunikációs jellemzőik szerint különböző szövegekben, akkor a válasz igen, ellenkező esetben nem. Mivel azonban írott és hangzó

szöveg, monológ és dialógus triviális módon számos eltérő sajátosságot mutat, ez hibás okoskodás; az esetleges „igen” válasz eleve csak a szóban forgó eszközök vizsgálatára volna érvényes, nem pedig általában. De még ezekre korlátozva is csak azután tehetünk bármilyen kijelentést, ha a szóbeli és társalgásbeli nyelvhasználat vizsgálatából levont következtetések ezt alátámasztják. Végül pedig joggal gondolhatjuk, hogy a nyelvhasználat közegeinek, formáinak és változatainak minél inkább teljességre törekvő vizsgálatától várható az, hogy a nyelv eszközeiről és működéséről teljes és kellően árnyalt képet kapjunk. Vagyis az említett kérdésre eleve csak *nemmel* felelhetünk (végső soron összhangban a SzT akusztikai dimenzióra is kiterjedő szövegmodelljével). Ebből viszont önmagában még nem következik szükségszerűen az, hogy az első kérdésre is *nemmel* válaszolhatnánk: eldöntéséhez alapos vizsgálatokra van szükség.

2. A szöveg egységei kommunikációs jellemzői szerint: elméleti közelítések

2.1. (Szöveg)egységek

Először az első kérdés megválaszolásához rendelkezésre álló támpontokat vesszük sorra.

Két ok szól mellett, hogy erre az első kérdésre ne maguknak a szövegösszefüggést jelölő/jelző elemeknek a közvetlen megfigyelésével kezdjük keresni a választ. Először is láttuk, hogy relációteremtő funkciójuk betöltése változatos nyelvi megvalósulásban lehetséges, miközben környezetstruktúrájuk s az abban részt vevő szövegegységek tekintetbe vétele nélkül értelmezhetetlenek, a relációknak s főképpen az általuk érintett szövegegységeknek pedig véges számú típusa definiálható. Másodszor arra kell emlékeztetnünk, hogy számos kifejezés multifunkciós volta, illetve bizonyos pragmatikai relációk implicit (külön jelölő/jelzőeszköz nélküli) kifejeződése eltéríthetne vizsgáldásunk fő irányától. Vegyük tehát előbb sorra, hogy milyen szövegegység-típusok jöhetnek számításba.

Több szempont érvényesül a különböző szövegegységfajták meghatározásában, s ezek közül még a leghétköznapibbnak is lehet valamennyi nyelvészeti-szövegtani relevanciája. Ha ugyanis a bekezdésre gondolunk, előttünk áll a laikus nyelvhasználó által par excellence szövegegységként azonosított verbális tömb példája, mely leginkább felszíni jelenségnek látszik, hiszen meghatározásához, szövegbeli körülhatárolásához csak tipográfiai támpontokra támaszkodhatunk. A kutatások azonban rámutattak, hogy a bekezdésnek a szövegjelentés felépítésében és interpretációjában lényeges szerepe van, vagyis a szöveg bekezdésekre tagolása nem pusztán stilisztikai-retorikai normák követése, hanem pszicholingvisztikai tényezőkkel összefüggő eljárás (a kérdés áttekintéséhez lásd

Smith 2003-at). Így a szöveg bekezdésstruktúrája önkényesen és következmények nélkül nem változtatható meg. Ezzel összhangban áll az a közös tapasztalatunk, hogy a vizsgált szövegösszefüggés-eszközök — különösen a lineáris tömbösödést jelölő/létrehozó elemek — igen gyakran szerepelnek bekezdés elején (azaz keret és bekezdés, illetve konnektorpólus és bekezdés egybeeshet). Morel és munkatársai azt is feltárták, hogy az élőbeszédben is felfedezhetők bekezdésjelenségek, melyeket a tipográfiaiakkal analóg szupraszegmentális fonetikai jegek tesznek azonosíthatóvá, egységük ugyanakkor tartalmi síkon is megmutatkozik, mivel jellegzetes kommunikációs-funkcionális összetevőkből épülnek fel (Morel—Danon-Boileau 1998). Természetesen hiba volna a kétféle „bekezdést” egymás pusztá tükröképeként elképzelni.

Szintaktikai és logiko-szemantikai kritériumok alapján határozhatók meg az olyan szövegegységek, mint a *szövegmondat* vagy az *n-ed fokú mezo-/makroegység* (Petőfi S. 1996, Tolcsvai Nagy 2001, Petőfi S. 2004). Szempontunkból főleg az utóbbiak érdekesek. Ezek meghatározása, leírása írott monológokra támaszkodik, de belátható, hogy a hosszabb beszédművek és a társalgás ugyanannyira alkalmasak lehetnek többszintű struktúráik azonosítására, mint amennyire alkalmatlanok a rövid és egyszerű írásművek e struktúrák összetett teljességének feltárására. Az is kézenfekvő, hogy a társalgás egyazon résztvevője által megszakítás nélkül létrehozott, egybefüggő — azaz monologális — diskurzusszekvenciák ugyanígy mezo- és makroegységek többszintű struktúráját mutathatják. Az viszont már külön vizsgálatot kíván, hogy a kommunikációs partnerek által együttesen létrehozott diskurzusszekvenciák szerkezete hogyan feleltethető meg ezeknek a kategóriáknak. Márpedig a tárgyalt szövegösszefüggés-eszközök mindegyik esetben előfordulnak.

Nagyjából ugyanez mondható el a funkcionális kritériumok alapján meghatározható szövegegységekről, mint amilyenekkel például a retorikai struktúraelmélet (RST) keretében meghatározott relációk (*bevezetés/előkészítés, bizonyíték, megengedés, összefoglalás* stb.) tagjaiként operálhatunk (Mann—Thompson 1988). Ezeket is főleg írott monológokon vizsgálják.

Speciális szemantikai-logikai szempontok alapján azonosíthatók azok a szövegegységek, melyeket valamilyen sajátos jelentésszerkezet jellemez (Békési 1993). Ezek monologális és dialogális szövegekben egyaránt előfordulnak; külön elemzésre a jelentésszerkezetek közös — többszereplős — létrehozásának esete szorul. A Békési által meghatározott négy alapvető konstrukció típus³ társalgásbeli megvalósulásai változatosak lehetnek, s az egyes változatok sajátos értelmezési kérdéseket vethetnek fel a monologális megvalósulásokhoz képest

³ Megokolt utótagú ellentét (... , *de...*, *mert...*), következtető utótagú ellentét (... , *de...*, *tehát...*), megokolt előtagú ellentét (... , *mert...*, *de...*), következtető előtagú ellentét (... , *tehát...*, *de...*).

még akkor is, ha a lehetséges változatok alaptípusai a négy konstrukciótípusból és a kommunikációs partnerek elméletileg lehetséges konfigurációiból levezethetők. Az értelemszerkezetek felépülésében a konnektoroknak kulcsszerepük van.

Főtebb már utaltunk a (diskurzus)keretekre, melyeket Charolles (1997) a szövegszerveződés minden szintjének sajátos szemantiko-pragmatikai kapcsolatrendszereiként határoz meg. Ő a szövegnek ezeket az egységeit a következő típusokba sorolja: világok (vagy diskurzusvilágok, *univers [de discours]*), tematikus mezők (*champs thématiques*), minősítés tárgyát képező területek (*domaines qualitatifs*) és diskurzusbeli terek (*espaces de discours*).⁴

A világok megjelenítik a beszélőnek/írónak a kifejezett tartalmak igazságához fűződő viszonyát, melyet a hallgató/olvasó számára közvetíteni kíván. A világoknak négy fajtája van, ezek: a generikus világok (*univers génériques*), a megnyilatkozás-világok (*univers d'énonciation*), tér- és időbeli világok (*univers spatiaux et temporels*) és a hitvilágok (*univers de croyance*). A diskurzus- vagy szövegvilág azon körülmények együttese, melyek között a kijelentés igaz (Martin 1983). A generikus világok — pontosabb meghatározottság híján — a kifejezett tartalmak igazságértékét általánosságban pozitívként tüntetik fel, ilyen értékű keretjelölőre példa az *általában*. Az állítások igazként való elfogadhatóságát korlátozza a többi típus, tér- és időkoordináták szerint (*Magyarországon..., 2012-ben...*) vagy aszerint, hogy az állításokat mely/milyen megnyilatkozó tette vagy teheti (*Jóska szerint...*), illetve aszerint, hogy előfeltételként milyen egyéb kijelentéseket kell igazként elfogadni (azaz miben kell hinni – *a legenda úgy tartja, hogy...*).

A tematikus mezők keretjelölői nem teszik viszonylagossá az azokban foglaltak igazságértékét, csupán azt adják meg, hogy az általuk bevezetett szövegrészben kiről vagy miről lesz szó. Ilyenek: *Ami X-et illeti ..., X-ről szólva ...* stb. A minősítés tárgyát képező területeket olyan keretjelölők jelölik, melyek sem külön szövegvilágot, sem tematikus mezőt be nem vezetnek, hanem az általuk megnyitott keretben jelölt tényállások minőségi vonatkozásaira, minősítésére nézve tartalmazznak pontosítást (*Szerencsére ..., Sajnos ..., Véletlenül ..., Hogy anyósának kedvében járjon ...* stb.). A diskurzusbeli terek a megnyilatkozás metalingvisztikai aspektusai és a diskurzus szerveződése alapján határozhatók meg. Az ezeket bevezető kifejezések sem szövegvilágokat vezetnek be, és azokat nem is befolyásolják. Jelölőikre példák: *Egyrészt ..., másrészt ...; Egyszóval ...* stb.

A keretek struktúrájában az egyszerű egymásra következést, a konkatenációt ugyanúgy megfigyelhetjük, mint a konnektorral jelzett szemantikai-pragmatikai összekapcsolást, illetve az egymásba ágyazódást. A keretek kezelése a produkció és az interpretáció során is inkrementális, lépésről-lépésre előrehaladó jelle-

⁴ A keretek itt következő rövid bemutatását is (Charolles 1997)-et követve végezzük el.

gű, ezért dinamikus szemléletet követelnek meg az elemzőtől, akinek az értelmezés folyamatát rekonstruálva kell a keretekre vonatkozó műveleteket meghatározni. Ezek mindenekelőtt: a diskurzus- vagy szövegvilág bevezetése, szülő világok projekciója, a bevezetett világ egyesítése egy szülő világgal, kijelentés(ek)nek egy nyitott világba történő integrálása, egy világnak egy másik alá rendelése és a világok összekapcsolása valamely sajátos viszony alapján.

A keretéről megállapítható, hogy a diskurzus írásbeli vagy szóbeli, monológ- vagy társalgásjellegétől függetlenek, annak mondhatni szükségszerű egységei, azonban kérdés, hogy a különféle diskurzusfajták esetében miként épülnek fel. Míg ugyanis egy írott monológ esetében nem látszik rendkívül problematikusnak a diskurzuseret-struktúra feltérképezése, kezelése, addig kíváncsiak lehetünk arra, hogy vajon miként mennek végbe a főntebb felsorolt műveletek a társalgásban (például egy világnak egy másik alá rendelése a beszédpartnerek megnyilatkozás-sorozatán átívelő módon).

A társalgásnak egészen másfajta szövegegységeit tartjuk számon, noha — amint a főntebbiekből kitűnik — az írásbeli, illetve a monologális szövegek alapján meghatározottak is fellelhetők bennük, sőt: csak mindezek együttes figyelembe vételével sikerülhet a dialogális szövegstruktúra jellemzőit megragadni. A társalgásbeli szövegegységek definiálásához az interakció és a kontextus tényezői szolgáltatják az alapot. Az előbbi teszi lehetővé például szövegrészeknek kérdésként vagy válaszként való azonosítását. Az utóbbiakról ugyan első látásra nem derül ki ilyesmi, hisz soraikban ilyen kategóriákat találunk, mint esemény vagy attitűd, s ezek nem nyelvi, extratextuális természetűek, azonban beláthatjuk, hogy a verbális eszközök használatával lebonyolított kommunikációs események típusai jólformált megvalósításának fontos vagy akár nélkülözhetetlen feltételei lehetnek (Csűry 2011: 153. és köv.). Ráadásul a konnektorok, lévén, hogy nemcsak explicit, hanem kikövetkeztethető tartalmakat is mozgósítanak, alkalmasak arra, hogy verbális, explicit formában kifejezett tartalmakat meg nem fogalmazott, de a kommunikációs partnerek kognitív környezetének részét alkotó tartalmakhoz, képzetekhez kapcsoljanak, melyek éppen a nem nyelvi, extratextuális kontextuselemeknek köszönhetően vannak jelen. Ezeket tehát valamiképpen a társalgásszöveg (potenciális) egységeiként kezelhetjük. A szövegértelem felépülésének és megfejtésének alaptényezői az implikációk és következtetések, melyekben a fogalmi sémáknak — a tudáskereteknek, a forgatókönyveknek — s a kommunikációs partnerek háttértudásának és a kommunikációs események lezajlásáról, jólformáltságáról szóló ismereteinek fő szerepe van (Csűry 2011: 147). Ami pedig a verbális formában kifejezett tartalmakat illeti, a társalgás sajátos szövegegységeit dialógusaktusoknak feleltethetjük meg, melyek funkciói (mint pl. *információkérés, válasz, egyetértés*) jól kategorizálható, véges halmazt alkotnak (l. pl. Allen—Core 1997). A társalgásszöveg különböző szintű struktúráinak megnevezésére több terminus is ismeretes (forduló,

fordulópár, vagy szomszédossági párok — egy magyar nyelvű áttekintésért ld. Boronkai 2009-et). Az OT-ban korábban (Csűry 2008) már felidézett genfi hierarchikus modell szerint (Roulet et al. 2001): a társalgást rekurzív szerkezetben felépítő egységek a beszédaktus, a forduló, a fordulópár, melyek között illokúciós és interaktív relációk, independencia-, illetve egyoldalú és kölcsönös függőségi viszonyok állnak fenn. Hangsúlyozandó az a vizsgált kérdéseink szempontjából lényeges momentum, hogy a genfi iskola modellje nem szűk értelemben vett társalgás-, hanem univerzális diskurzusmodell.

A szövegegységekről gondolkodva föl kell figyelniük a diskurzus jól ismeretlen polifon voltából származó következményekre is, különösen, ami a társalgást illeti. A beszélő (vagy író) a saját „hangja” mellett — jelölve vagy csak kikövetkeztethető módon — más (valóságos vagy virtuális) megnyilatkozókét is megszólaltatja szövegében, még hozzá a monológ szövegben is. A szövegegységek részben eszerint is különíthetők el. Márpedig a társalgásban ezek a „hangok”, a nézőpontok megsokszorozódnak. Nemcsak a megszólalói nézőpontok többségével és azoknak a megszólalásokban való kölcsönös tükröződésével kell számolnunk, hanem egyrészt további (valóságos vagy virtuális) megnyilatkozók „hangjaival” is, másrészt — és legfőképpen — pedig azzal, hogy az a mód, ahogyan az egyes megszólalók a partnereik által megszólaltatott „hangokat” azonosítják, s a megnyilatkozás-tartalmakat valakinek tulajdonítják, rendkívül különböző lehet, s így különböző szövegértelmezésekhez, a koherencia-viszonyok többféle interpretálásához vezethet, aminek aztán a társalgás kibontakozásában azonnali következményei is vannak. Ez pedig a szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek vizsgálata szempontjából igen fontos tényező. Hogy ez a megfontolás mennyire a SZT alapjaihoz tartozik, annak illusztrálására elegendő például Petőfinek a referenciaindexek jólformált értelmezéséről írott megjegyzésére utalnunk a kanonikus atomi szövegekben (Petőfi S. 1996: 36).

2.2. Relációk

A szövegegységek közötti relációk (melyeknek vizsgálata támpontokat szolgáltat a 2. kérdés megválaszolásához is) tudvalevőleg az elemi(bb) viszonyoktól a belőlük rekurzív módon felépülő viszonyrendszerek többszintű struktúráiig terjednek. Ezek a szöveg egységei közötti értelmi viszonyok az interpretációban részint a nyelvileg kódolt szemantikai relációk alapján, részint pedig a befogadó által értelmező műveletek eredményeképpen feltárt pragmatikai relációk alapján képeződnek le. Az előbbieken alapuló korreferencia-relációk és a tematikus viszonyok az utóbbiaknak alárendelve, azokkal összhangban vevődnek számításba; gondoljunk csak a társalgásbeli félreértések megvilágító erejű, negatív — a társalgás globális koherenciáját romboló — példájára. A szövegjelentésről bajos volna az interpretáció folyamatának és tényezőinek figyelembe vétele nélkül

számot adni, márpedig ezekről az írott szövegek önmagukban nem szolgáltatnak elegendő adatot. A társalgásbeli diskurzusban ezzel szemben tetten érhetők az interpretáció folyamatáról és mikéntjéről, a koherencia-teremtésről árulkodó jegyek.

Ilyen jegyek lehetnek a szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek mint a szövegbeli értelmi relációk explicit jelzésének eszközei. Ezek használata szükségképpen különbözik bizonyos mértékben aszerint, hogy egy megnyilatkozó diskurzusán belül jeleznek vagy létesítenek-e kapcsolatokat, vagy pedig a kommunikációs partnerek együttes diskurzusprodukciónak töltik-e be az interakciós struktúra sarkpontjainak szerepét. A keretjelölők — lévén a főntebb jelzett előre (vagy jobbra) ható működésük — sokkal alkalmasabbak a monológális szekvenciókon belüli, mint az interaktív használatra, noha ez utóbbi szerepben sem zárhatók ki, s ekkor igen sajátos hatásuk lehet a dialógus kibontakozására. Ezt a következő szakaszban elemzendő példával szemléltetni is fogjuk. A közelebről meg nem határozott, a bevezetőnkben megengedett szóhasználatnál szűkebb értelemben vett ún. diskurzusjelölők (például fr. *bon ben*, a. *you know*, m. *szóval*) használata ezekhez az előre ható elemekhez hasonló hatást mutat, azonban úgy vélhetjük, hogy a keretjelölők és a szűkebb értelemben vett diskurzusjelölők nem teljesen egyforma hatókörben szabják meg a szövegértelmezés követendő módját. A konnektorok — lévén a főntebb jelzett hátra (vagy balra) ható működésük — az egyazon megnyilatkozó szövegszekvenciáján belüli viszonyjelölés mellett igen alkalmasak arra is, hogy a társalgásban az egyes beszélők megnyilatkozásait a megelőző — más beszélő(k) produkálta — diskurzusaktusokhoz viszonyítsák, azokat értelmileg a magukéval koherens értelemszerkezetbe foglalják. Korábbi vizsgálatok (Csűry 2001) megmutatták, hogy mindazok a lexikai elemek, melyek konnektorként használatosak, nem egyformán alkalmasak a dialógusfordulók, diskurzusaktusok közötti viszonyjelzés céljaira. Egy korpuszvizsgálat alapján 22 francia ellentétjelző konnektor monológális és dialógális használata között határozott különbségeket tapasztaltunk: dialógusaktusok viszonyát egyszer sem jelölte *néanmoins, toutefois, malgré tout, en revanche, pour autant, en tout état de cause, toujours est-il que*; gyakori dialógális szerepet figyelhetünk meg ezzel szemben a *quand même, tout de même, pourtant, *importe* (és a *mais*) esetében, míg a fennmaradó 10 lexikai elemnél lehetségesnek mutatkozott ez a használat.

Azt is tudjuk, hogy egy ilyen lexikai elemnek előfordulhat többfajta értéke, jelentésváltozata is. A konnektor szövegbeli hatóköre, azaz a jelentésviszony első tagját hordozó szövegrész holléte és kiterjedése szintén összefüggésben van a különböző interpretációs lehetőségek közüli választással. Következésképpen kétirányú következtetések levonásáról mondanánk le, ha a monológális mellett nem vizsgálnánk a dialógális konnektorhasználatot is: egyrészt nem tudhatnánk meg mindent maguknak a konnektoroknak a működéséről, másrészt pedig nem tárhatnánk fel tökéletesen a társalgásszövegek értelmi viszonyainak, koherenciá-

jának jellemzőit, a monológális/írott szövegek és a társalgásszövegek relációtípusainak sajátosságait és viszonyrendszerét.

Természetesen nem minden értelmi viszony, koherencia-reláció nyer külön eszközzel jelölt megfogalmazást; ezek a kommunikációs partnerek értelmező tevékenysége eredményeképpen tárulnak fel. A legtöbb esetben — mégpedig az explicité jelölt esetekben is — maga a nyelvészeti (szemantikai-pragmatikai) elemzés sem végezhető el mechanikus módon, s elválaszthatatlan része az interpretáció, melyből sokszor nehéz kizárni a szubjektivitást, sőt a spekuláció momentumait. A társalgás szövegeinek kutatása e tekintetben is kívánatos, ugyanis a diskurzusaktusok kiváltotta beszédpartneri reakciókból (végül pedig a társalgás végkifejletéből) következtetni lehet a beszélői szövegszekvenciák koherencia-relációira, pontosabban azok aktuális interpretációjára. A szövegtani kutatásnak ettől az irányától várhatjuk azt is, hogy a kommunikáló szubjektumok tágabb értelemben vett kognitív környezetének a szövegegységek és viszonyrendszerük értelmezésében betöltött szerepét pontosabban megismerjük. Ennek belátásához elég az olyan triviális példákra gondolnunk, mint a fr. *parce que* (vagy más nyelvbéli megfelelői: a. *because*, m. *mert*) speciális szerepe a köznapi társalgásban. Ez a konnektor (vagy diskurzusjelölő) ugyanis nagyon sokszor nem kijelentéstartalmakat köt össze logikai jellegű szerkezetben, hanem az adott dialógusaktusnak az adott kontextusban való relevanciáját vagy valamilyen fajta igazolását hivatott jelezni.

A szövegegységek relációinak vizsgálata két megközelítésben képzelhető el. Egyrészt kézenfekvőnek látszik abból kiindulni, hogy a relációkat (s általuk aztán a bennük érintett szövegegységeket) meghatározott lexikai elemek azonosítják, mint például a rendesen konnektorként használt kötőszók vagy keretjelölői szerepben alkalmazott határozószók. Így az ellentétviszony vizsgálatát elképzelhetjük az ellentétet jelző kötőszók, adverbiumok stb. szövegbeli használatából kiindulva, a lineáris tömbösödést jelölő elemekként gyakori kifejezések (mint például *egyrészt ...*, *másrészt* vagy *ami ...-t illeti*) pedig a diskurzuskeretek megismeréséhez látszanak elvezetni. Ez a lexikai alapú megközelítés deduktív jellegű, hiszen a relációtípusokra és jelölőikre vonatkozó előzetes — általános — ismeretekből kiindulva igyekszik a szövegösszefüggésre s annak jelölésére nézve részismeretekhez jutni, következtetéseket levonni.

Másrészt elképzelhető egy szövegegység-alapú, induktív megközelítés is, mely az értelmi relációk feltárása nyomán azonosítja az azok jelölésében/jelzésében szerepet játszó szövegelemeket. Ez sok tekintetben fáradtságosabb munka, melynek során ügyelnünk kell arra, hogy az értelmi relációk elemzéséhez egységes, a spekulatív következtetéseket kiküszöbölő kritériumrendszert alkalmazunk. Eredményeként azonban okkal várhatjuk, hogy a deduktív megközelítést legalábbis hasznosan kiegészítő vagy inkább azon túltevő ismeretekre teszünk szert, mivel vannak a szövegekben jelöletlen relációk csakúgy, mint olyan esz-

közökkel jelöltek, melyek szövegviszony-jelölő/-jelző elemekként (még) nem lexikalizálódtak. Ezek felfedezéséhez a szöveg értelmezéséből és elemzéséből kell kiindulni.

Megfigyeléseinkből az a módszertani következtetés vonható le, hogy szükséges a szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek megközelítésmódjainak kombinációja. Azt is be kell látnunk, hogy a kvalitatív diskurzuselemzés megkerülhetetlen, amiből pedig a kutató interpretációjának szubjektivitása nem zárható ki. Ugyanakkor a tapasztalatok (és nem csak a korpuszvizsgálatok során, hanem a szakirodalomban fellelhető konnektor- vagy értelemszerkezet-leírások némelyikének fogyatékoságairól szerettek is) azt erősítik meg, hogy a szövegösszefüggést jelölő/jelző eszközöknek, használatuknak, verbális és nyelven kívüli környezetstruktúráinak olyan változatossága és olyan összetett mintázatai vannak, hogy tisztán hipotetikus-deduktív úton történő megismerésük komoly akadályba ütközik. Ezt a nagy adattömegben megmutatkozó szabályszerű ismétlődések és tendenciák empirikus kutatásával kell tehát megalapoznunk.

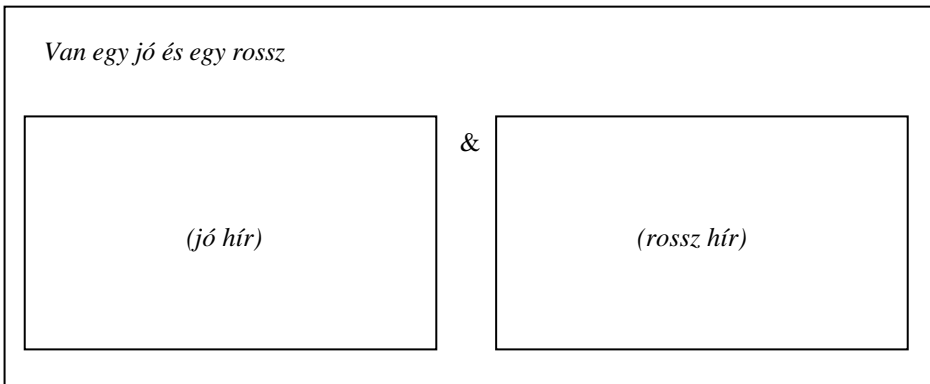
A kvantitatív empirikus kutatás egy másik szempontból is nélkülözhetetlen a pragmatika dimenziójában tetten érhető szövegsajátosságok megismeréséhez. Mivel a szóban forgó értelmi relációk változatos terjedelmű szövegrészeket fognak át, amelyek esetenként igen kiterjedtek, komplex viszonyrendszerek részeit képezhetik, és így a memória működésével összefüggő kérdéseket is felvetnek, feltehető, hogy a kommunikációs helyzetek és a diskurzusfajták szerint eltérők lehetnek a sajátosságaik. Ez a szövegtan számára általánosabb tanulságokkal is szolgálhat, amihez azonban írott és társalgási szövegművek vizsgálatára, ezekből álló korpuszok elemzésére van szükség.

3. Empirikus adalékok a szövegösszefüggés eszközeinek társalgásbeli vizsgálatához: egy példa

A kvantitatív megközelítés hasznát ehelyütt nem szándékozunk példákkal illusztrálni, csupán a francia ellentétjelző konnektorokra vonatkozó korábbi tanulmányainkra utalunk ebből a célból. Az írott/monológális vs. élőszóbeli/dialogális diskurzusok tárgyában tett kijelentéseinkre koncentrálnak csupán. Az alábbiakban egy filmrészletben elhangzó dialógust mutatunk be annak szemléltetésére, hogy a szöveg tömbösödése, ennek jelölése s különböző nézőpontokból való interpretálása milyen sajátos problémákat vethet föl a társalgásban. A részlet a *Bienvenue chez Ch'tis* című, magyarul *Isten hozott az isten háta mögött!* címmel megjelent filmből származik; a beszédpartnerek a posta alkalmazottjai. A személyzeti vezető épp azt hozza a főszereplő, Philippe Abrams tudomására, hogy kellemes délvidéki munkahelyéről fegyelmi vétsége miatt egy észak-franciaországi kisvárosba helyezik át. A szöveget a magyar fordítás (a feliratok) kisebb javításokkal módosított változatában és francia eredetijében is megadjuk.

Az eredeti szójátékait és a hangzáson s a konnotációkon alapuló humorát a magyar változat nem adja teljesen vissza, ennek azonban jelenlegi szempontunkból nincs jelentősége.

A szakasz két fő szövegegységre — keretre — tagolódik, melyek rögtön azt mutatják, hogy ezek a szövegegységek nem „vegytisztá formában” felelnek meg a Charolles-féle tipológia kategóriáinak, ráadásul jelölőik összetett műveleteket írhatnak elő. A HR-menedzser a jelenet elején bejelenti, hogy van egy jó és egy rossz híre, amivel egy kétosztatú, azaz két, a globális diskurzusaktusának mint általános keretnek alárendelt s egymással összekapcsolt keretből álló keretet nyit meg. Ez metadiszkurzív aktusként diskurzusbeli tereket teremt, melyeket azonban ugyanígy tekinthetünk tematikus mezőknek, hisz a bennük kifejezendőket a *(valamilyen) hír* témája foglalja egységbe, de minősítés tárgyát képező területeknek is vehetjük őket az elhatárolásuk alapjául szolgáló *jó* és *rossz* minősítések okán. Valójában a *Van egy jó és egy rossz hírem* mondatot mint keretadó kifejezést akkor elemezzük helyesen, ha a fő keret bevezetőjeként diskurzusbeli tér jelölőjeként fogjuk fel, így:

Ez a mondat keretjelölő funkcióban igen gyakori — de (megnyilatkozásbeli természeténél és tartalmánál fogva) csak a dialogális szövegekben, közülük is leginkább az előszóbeliekben. Az alárendelt kereteket a *jó* és a *rossz* minősítés markáns kontrasztja okán végeredményben minősítés tárgyát képező területeknek vehetjük, így a fínt jelzett dilemmánk megoldódik. Az idézett példát ezek szerint könnyű úgy átalakítani, hogy előállítsuk a „lecsupaszított” keret tartalmát úgy, ahogyan ez a feltehető beszélői szándék szerint teljesen explicitálva festene:

- *Van egy jó és egy rossz hírem. A jó hír az, hogy áthelyeztek északra, a rossz hír pedig az, hogy két évet kell ott töltened.*

Ebben a formában természetesen csak afféle minimál-keretekhez van szerencsénk, amennyiben a két alárendelt keret egy-egy tagmondatra redukálódik, s ez jól példázza a szövegegységek és a nyelvtani szerkezetek közötti viszony összetettségét. Ez az „ideális” megformálás azonban korántsem az egyedüli lehetőség az előre jelzett keretek megvalósításának. Az alábbi megformálás semmivel sem kevésbé elfogadható, mint az előző:

- *Van egy jó és egy rossz hírem. Áthelyeztek északra, viszont két évet kell ott töltened.*

Az értelmi struktúra változatlan, de az alárendelt szövegegységeket semmi sem jelöli keretként (így akár implicit keretekről is beszélhetnénk). A konnectorként alkalmazott *viszont* ezzel szemben explicitté tesz egy értelmi relációt: a két szövegegység kontrasztját, ami segít a fölrendelt keret megnyitásakor előre jelzett *jó* vs *rossz* kontrasztjával azonosítani az általa összekapcsolt szövegegységek pragmatikai relációját.

A példaként elemzett szövegrészletben azonban a helyzet ennél is bonyolultabb. Egyrészt amellet, hogy az első alárendelt keret valóban nincs explicit jelölőszóval bevezetve, nem is az általunk visszafejtett „ideális”, monológális formában valósul meg, hiszen a jelenet pergő dialógusában Philippe nem várja meg, hogy kommunikációs partnere kifejtse az előre jelzett tartalmakat. Így ropant érdekes példája bontakozik ki előttünk a szövegegység-típusok két különböző rendje: a diskurzuseretek és a dialógusaktusok ötvöződésének. A keretek *tartalmát* a beszédpartneri kooperáció gyümölcse adja. Hogy ez a produktív együttműködés itt és most lehetséges, azt nemcsak a megelőző események közös ismerete alapozza meg, hanem az adott kommunikációs esemény lefolyásának lehetséges módjairól, illetve a párbeszédbeli tartalmak által felidézett események forgatókönyveiről szóló közös tudás és a velük kapcsolatos azonos feltevések, hiedelmek is szükségesek hozzá, máskülönben komoly tartalmi félreértések következnenek be. Ezeket a közös tudáselemeket most nem is szükséges részletesebben elemeznünk. Ki kell viszont emelnünk azt, amit ez a dialógus a diskurzus szerkezetének, kereteinek, koherencia-relációinak a közös *felépítéséről* megmutat: a beszédpartnereknek nem feltétlenül esnek egybe az elképzelései a diskurzusstruktúra különböző szintjeinek s az értelemszerkezeteknek a viszonyrendszeréről, még ha e tekintetben is rendelkezésükre állhat valamilyen közös tudás. A *Van egy jó és egy rossz hírem* keretjelölő kifejezés használatának két konvencionális szabálya van: egyrészt ellenkező indikáció vagy megegyezés híján a híreket a jelzett sorrendben szokás előadni (azaz előbb a jót s aztán a rosszat), másrészt pedig a jóként bejelentett hír tartalmának a pozitív értékelése a beszédpartnerek körében közmegegyezésre kell, hogy számot tarthasson. Példánkban Philippe reakciója a keretadó mondatra kényszerpályára állítja a dialó-

gust: őt nyilván a rossz hír aggasztja, arra kíváncsi hát mindenekelőtt. Viszont olyan kérdést tesz fel, mely lehetővé teszi a beszédpartnere számára az eredeti szövegtervének megvalósítását. Ő a *Van egy jó és egy rossz hírem* keretjelölő kifejezés használati szabályait csupán annyiban sérti meg (ha ugyan megsérti egyáltalán), hogy nem jó és rossz, hanem kevésbé rossz és nagyon rossz hírt állít egymással szembe. A film nézőjének erre vonatkozóan két interpretációs lehetősége van: vagy a beszélő ironikus szándékát látja ebben az eljárásban, vagy ki nem mondott tartalmak, meg nem valósult szövegösszetevők sorát feltételezi a diskurzus felszíne mögött. A jelenet más modalitásokban (a HR-menedzser attitűdjében, viselkedésében, mimikájában) nem erősíti meg az iróniára vonatkozó interpretációs hipotézist, az ezzel szemben nagyon is valószínűsíthető, hogy ha ez a szereplő végig tudná mondani, amit elkezdett, akkor valami ilyesmit tudatna Philippel:

- *Van egy jó és egy rossz hírem. Nem rúgtak ki a vétségem miatt, csak áthelyeztek északra, viszont két évet kell ott töltened.*

Hogy az egyik beszélő által bevezetett globális diskurzuskeretet a kommunikációs partnere mennyire elfogadja, számon tartja, s a társalgás megfelelő pontján memóriájából előhívja, arról explicite tanúskodik az utóbbinak a második alárendelt keret bevezetésére tett kísérlete a jó hírre vonatkozó kérdésföltevéssel. Az első alárendelt keret, melynek megnyílását külön explicit jelölő nem jelölte, így válik az interpretáció eredményeként rendben megvalósított és lezárt szövegrésszé. Más kérdés, hogy a második alárendelt keret pragmatikai megítélése tárgyában félreértés mutatkozik a beszédpartnerek között, mivel Philippe az előljárója szándékával ellentétes minősítést tulajdonít a lezárult és az elkövetkező keretnek. Így a második keret megnyitását nem sikerül egy nyelvi eszközzel megoldani, hanem csak tárgyalásos úton, az első keretben tárgyaltak interaktív átértékelése útján, három dialógusfordulóval. A dialógus hallatán vagy olvasván mit sem találunk ennél természetesebbnek, ez azonban messze nem következik mindabból, amit írott/monológális szövegek elemzéséből a klasszikus szövegtani elemzés a keretjelölők működésére nézve levonhatna.

A szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek a társalgásban és a monológális szövegekben

— Van egy jó és egy rossz hírem.

— Felfüggesztettek?
— Rosszabb.
— Kirúgtak?
— Rosszabb.
— A kirúgásnál?
— Északra helyeztek át.
— Északra? Ugye nem Lyonba?
— Nem Lyonba. Egészen északra.
— Csak Párizsba ne!
— Nem Párizsba. Északabbra.
— Belgiumba?
— Nem, Belgium előtt.. Nord-Pas-de-Calais-ba. Lille mellé.
— Milyen Lili?
— Nem Lili! Lille városa.
— Lille? Borzasztó.
— Jövő hétfőn kezdesz.
— A most következőn? Nem lehet.
Nincs meleg ruhám. Nincs szállásom.
— Van egy hivatalvezetői szolgálati lakásuk.
— Milyen városban?
— Bergues-ben.
[?]
[?]
— Nem vállalom.
— Elvállalod, ez parancs!

— És mi a jó hír?
— Ez volt a jó hír.
— Akkor mi a rossz?
— 2 évig maradsz.
— 2 év?!
— Minimum.
— 2 év északon. Soha!
— Vagy észak, vagy ki vagy rúgva súlyos vétség miatt!

— Bon... J'ai une bonne et une mauvaise nouvelle.

— Je suis suspendu?
— Pire.
— Viré?
— Pire encore.
— Pire que viré?
— T'es muté dans le Nord.
— Le Nord? Non! A Lyon?
— Ah non... pas à Lyon. Dans le Nord nord.
— Me dis pas qu'on m'envoie à Paris?
— Pas à Paris. Plus au nord.
— En Belgique?
— Non. Avant, il y a... le Nord-Pas-de-Calais. Près de Lille.
— «L'île»? L'île de quoi?
— Pas une île! La ville de Lille.
— C'est horrible!
— Tu commences lundi prochain.
— Lundi qui vient, là? Je peux pas! J'ai pas de vêtements chauds, je sais pas où habiter.
— Il y a un logement de fonction pour le chef d'établissement.
— Putain... C'est où qu'ils m'envoient?
— A Bergues.
— «Beurgues»?
— Bergues.
— Je la refuse, cette mutation.
— Tu peux pas, c'est disciplinaire.

— Et la bonne nouvelle?
— C'est ça.
— Hein? Et la mauvaise?
— Tu vas y rester 2 ans.
— Deux ans?
— Minimum.
— Deux ans dans le Nord? Non!
— C'est ça ou le licenciement pour faute grave.

4. Konklúzió

Tanulmányunkban a szöveg tömbösödését és szemantikai-pragmatikai relációit jelölő/jelző elemi szövegösszetevők szemiotikai szövegtani kutatásának jelentőségét vettük szemügyre úgy, hogy megkíséreljük megítélni a diskurzus medialitásának és monológális vagy társalgási voltának jelentőségét a levonható következtetések érvényessége szempontjából. Három kérdésre kerestünk választ.

Az első kérdésre *nemmel* kell válaszolnunk: ahogyan a szövegegységek jellege és relációik működése tekintetében, ugyanúgy a szövegösszefüggést jelölő/jelző elemek használatában is mutatkoznak különbségek a monológális és a dialogális, az írott és az élőbeszédbeli, a monomodális és multimodális szövegek között. Ebből eredően a második kérdésre is nemleges választ kell adnunk: a szövegjelenségekről a monológális és/vagy írott anyag elemzése alapján csak korlátozott megfigyelések tehetők. A tanulmányban amellet érveltünk, hogy a szemiotikai szövegtan céljainak eléréséhez nem érhetjük be az írott közlés céljaira készült szövegművek vizsgálatával. A szövegtani jelenségek vizsgálatát célszerű szisztematikusan kiterjeszteni a társalgásszövegekre is (amint erre az OT-projekt keretében egyébként történt is kísérlet, például a korreferencia kutatása kapcsán (vö. Csűry 2005). A harmadik kérdésre válaszolva pedig kijelenthetjük, hogy bár a kvalitatív-interpretációs szövegelemzés nélkülözhetetlen, a szemiotikai szövegtanban is indokolt a kvantitatív, statisztikailag is releváns adattömegben végzett empirikus kutatás ahhoz, hogy a szövegtan általános tételt kellően megalapozhassuk és bizonyíthassuk. A SzT-t mint keretelméletet célszerű nem csupán illusztrálni, hanem kvantitatívan is értékelhető empirikus kutatási adatokkal alátámasztani. A SzT deklarált multidiszciplinaritása, kerettudományjellege ezt ugyanúgy megengedi, mint a vizsgálatok tárgyának kiterjesztését. A SzT ebben az esetben lehetséges kerete a szövegösszefüggést jelölő/jelző szövegegységek: a lineáris tömbösödésért felelős keretjelölők s a konnektorok, vagy ha úgy tetszik: az ún. diskurzusjelölők kutatásának és rendszerezésének.

Irodalomjegyzék

- Allen, James L.—Core, Mark G. 1997. *Draft of DAMSL: Dialog Act Markup in Several Layers*. <http://www.cs.rochester.edu/research/cisd/resources/damsl/RevisedManual/>, megtekintve 2012 április 6-án.
- Békési Imre 1993. *Jelentésszerkezetek interpretációs megközelítése*. Szeged: JGYTF Kiadó.
- Boronkai Dóra 2009. *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Budapest: Ad Librum.
- Charolles, Michel 1997. L'encadrement du discours: univers, champs, domaines et espaces, In: *Cahier de Recherche Linguistique* 6. Nancy: LANDISCO, URA-CNRS 1035 Université Nancy 2. 1–73.

- Csűry István 2011. A konnektor mint diskurzusjelölő-osztály tárgyalásmódjai. In: Dobi Edit (szerk.): *A szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati megközelítési módjai : poliglott terminológiai és fogalmi áttekintés: Petőfi S. János 80. születésnapjára. (Officina Textologica 16.)* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 95–107.
- Csűry István 2008. Kapcsolóelemek a dialógus szövege és forгатókönyve között. In: Dobi Edit (szerk.): *A forгатókönyv mint dinamikus szövegszervező erő. (Officina Textologica 14.)* Debrecen: Debreceni Egyetem. 37–47.
- Csűry István 2005. Gázspray, bilincs és egy füstölgő szenátor: komplex szövegösszetevők a dialogális szövegek korreferencia-hálójában. In: Petőfi S. János—Szikszainé Nagy Irma (szerk.): *A korreferencialitás poliglott megközelítése. (Officina Textologica 12.)* Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 35–71.
- Csűry István 2001. *Le champ lexical de mais: Étude lexiko-grammaticale des termes d'op position du français contemporain dans un cadre textologique.* Studia Romanica de Debrecen, Series Linguistica 7. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Furkó Bálint Péter 2011. Diskurzusjelölők és szövegösszefüggés: a kohézió vagy a koherencia eszközei? Az implikáció mint a szövegösszefüggés eszköze. In: Dobi Edit (szerk.): *A szövegösszefüggés elméleti és gyakorlati megközelítési módjai: poliglott terminológiai és fogalmi áttekintés. Petőfi S. János 80. születésnapjára. (Officina Textologica 16.)* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 37–55.
- Mann, William C.—Thompson, Sandra A. 1988. Rhetorical structure theory: Toward a functional theory of text organization, In: *Text* 8. 243–281.
- Martin, Robert 1983. *Pour une logique du sens.* Presses universitaires de France.
- Morel, Mary-Annick—Danon-Boileau, Laurent 1998. *Grammaire de l'intonation.* Paris: Ophrys.
- Petőfi S. János 2004. *A szöveg mint komplex jel.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Petőfi, S. János 1996. Az explicitéség biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. *Linguistica series C Relationes* 8. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Intézet.
- Roulet, E. et al. 2001. *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours.* Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt/M., New York, Oxford, Wien: P. Lang.
- Smith, Carlota S. 2003. *Modes of Discourse: The Local Structure of Texts.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Forrás

Bienvenue chez les Ch'tis (Isten hozott az Isten háta mögött), r.: Dany Boon, 2008.